

УДК [378.3/5.02.091.3+37.015.3]:378.091.8

Мухіна Галина Вікторівна,
кандидат педагогічних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДИДАКТИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТІВ ДО ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано дидактичний аспект адаптації, тобто готовність курсанта опанувати різноманітні (порівняно зі школою) організаційні форми навчання у вищій школі, методи і зміст професійної діяльності; пристосуватися до великого обсягу навчального матеріалу для самостійного опрацювання і вивчення навчальних дисциплін. Охарактеризовано причини труднощів адаптаційного періоду курсантів на першому курсі навчання. Розроблено систему вправ для формування у курсантів вміння планувати, організувати свою навчальну діяльність, визначати навчальні дії, необхідні для успішного навчання. Визначено роль викладача в процесі підготовки курсантів до особистісно-орієнтованого навчання.

Ключові слова: адаптація, курсант, дидактичний аспект, навчання, навчальний процес.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти досить багато уваги приділяється проблемі реалізації особистісно-орієнтованого навчання. Проте подальша демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від педагогічної науки додаткового вивчення сутності та змісту особистісно-орієнтованого навчання та пошуку нових шляхів його вдосконалення, оскільки недостатньо дослідженими залишаються дидактичні умови реалізації особистісно-орієнтованого навчання, у тому числі й дидактична готовність учасників освітнього процесу до реалізації такої технології у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військово-педагогічні засади навчання та формування особистості в умовах військового середовища стали об'єктом вивчення в роботах О. Барабанщикова, А. Белошицького, В. Синьова, Г. Яворської, В. Ягупова та ін.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку освіти досить багато уваги приділено проблемі особистісно-орієнтованого навчання, сформульовані дослідниками теоретичні положення потребують додаткового вивчення, оскільки недостатньо дослідженими залишаються питання дидактичної готовності тих, хто навчається, до реалізації особистісно-орієнтованого навчання в освітньому процесі вищих юридичних навчальних закладів.

Наявність різних концепцій особистісно-орієнтованого навчання та підходів до їх реалізації в освітньому процесі вищих юридичних навчальних закладів переконує нас у необхідності розгляду деяких аспектів дидактичної готовності курсанта до такої технології навчання.

Найважливішим фактором успішного навчання та всебічного розвитку кожного курсанта, на нашу думку, є його адаптація, тобто засвоєння курсантами норм курсантського життя, включення їх у систему міжособистісних стосунків навчального взводу. Період адаптації першокурсників пов'язаний із руйнуванням сформованих раніше стереотипів, що може породжувати труднощі як у навчанні, так і в спілкуванні [2, с. 60]. Адаптаційний період у різних курсантів проходить по-різному, залежно від їхніх індивідуально-психологічних особливостей, рівня готовності до навчання у вищому юридичному навчальному закладі.

Труднощі адаптаційного періоду пов'язані з такими причинами, як розлучення з родиною, шкільними друзями і позбавлення їхньої підтримки та розуміння; відсутність повсякденного контролю за курсантами з боку батьків і викладачів; несформованість у курсантів системи саморегуляції і самоконтролю у своїй діяльності; новий режим праці й відпочинку, налагодження побуту й самообслуговування в умовах мешкання в курсантських гуртожитках (казармах); недостатня психологічна готовність до опанування майбутньої професії; відсутність навичок самостійної навчальної роботи (невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками, каталогами, довідниками та іншими видами літератури тощо).

У роботах вітчизняних педагогів та психологів, присвячених проблемам педагогіки вищої школи, В. Бондар, С. Вітвіцька, І. Головінський, Л. Подоляк, В. Семиченко, В. Юрченко розрізняють такі форми адаптації першокурсників, як:

- формальна;
- соціально-психологічна;
- особистісно-психологічна;
- дидактична.

Серед усіх презентованих форм адаптації в нашому дослідженні вважаємо за доцільне взяти до уваги тільки дидактичний аспект адаптації, бо саме він пов'язаний із готовністю курсанта опанувати різноманітні (порівняно зі школою) організаційні форми навчання у вищій школі, методи і зміст професійної діяльності; пристосуватися до великого обсягу навчального матеріалу для самостійного опрацювання і вивчення навчальних дисциплін.

Більшість науковців, що досліджують особливості дидактичної адаптації першокурсників, зазначають, що переважна більшість тих, хто навчається на першому курсі у вищих навчальних закладах, є дезадаптованими, тобто їм притаманні негативні хвилювання, розчарування, розгубленість, пригніченість (а іноді й агресивність) та неуспішність у навчанні. На жаль, курсанти-першокурсники не є виключенням. Крім цього, зазначені проблеми загострюються у курсантів ще й через те, що вони зобов'язані мешкати у гуртожитках (казармах), де в одній кімнаті проживає понад 20 осіб. Занадто тісне спілкування із сусідами, відсутність особистого життєвого простору та можливості хоча б якимось усамітнитися породжує ще більшу напруженість у курсантському колективі. Досить велика кількість курсантів починає сумніватися у слушності зробленого вибору й демонструє невротичну реакцію регресу. Психологи звертають увагу на те, що найбільш суттєві причини дидактичних дезадаптаційних хвилювань першокурсників пов'язані з глибинними пластами особистості, оскільки переломні події в житті людини потребують особистісних змін, які людина досить болісно переживає. На дидактичну адаптацію першокурсників впливають також і їхні ціннісні орієнтації, мотиваційна спрямованість, рівень особистісної тривожності тощо. Слід звернути увагу на те, що курсанти-першокурсники не завжди успішно оволодівають знаннями не тому, що отримали слабку шкільну підготовку, а через несформованість якостей, які визначають готовність до навчання у вищій школі — уміння вчитися самостійно, контролювати й оцінювати себе; уміння враховувати індивідуальні особливості власної пізнавальної діяльності; уміння правильно розподіляти свій час для самостійної навчальної роботи й відпочинку тощо [2, с. 64].

Формування курсанта як суб'єкта педагогічного процесу передбачає, перш за все, вироблення у нього вміння планувати, організовувати свою навчальну діяльність, визначати навчальні дії, необхідні для успішного навчання. Для курсанта необхідно чітко окреслити програму їх реалізації на базі конкретного навчального матеріалу, а також подати чітку організацію вправ для їх формування.

Слухання, усвідомлення, опанування (персоніфікація) навчальної інформації на лекціях, семінарських, практичних та інших видах занять. Курсантам, особливо на першому курсі навчання, важко сприймати інформацію на слух (так, наприклад, одні не можуть виокремити головне, а інші навіть не встигають занотовувати почуте). У такому разі викладачеві необхідно відчувати аудиторію й реагувати на труднощі курсантів, змінювати темп лекції, тембр і гучність мовлення, повторювати й пояснювати викладене.

Читання, сприйняття, перероблення, опанування письмової інформації. Курсантові важливо навчитися раціонального читання, що подається науково обґрунтованою технологією

єю, яка забезпечує читання й персоніфікацію максимального обсягу інформації впродовж найкоротшого часу з докладанням мінімальних зусиль. Продуктивність читання залежить від його швидкості, яка повинна поєднуватися зі складністю, типом читання та його новизною.

Конспектування. Цю форму роботи курсанти здійснюють у процесі прослуховування лекції та читання літератури. Способи роботи за такої форми діяльності можуть бути різними: курсанти можуть записувати без усвідомлювання, записувати головне й одночасно усвідомлювати записане, вести опорний конспект із більш поглибленим усвідомленням тексту.

Виконання вправ, розв'язання завдань. Основна мета такої форми роботи — формування вмінь у процесі вивчення конкретних дисциплін. Ще донедавна у вищих навчальних закладах існувала думка, що завдання і вправи слід практикувати у сфері вивчення природничо-наукових, технічних і точних дисциплін. Втім освітня практика переконливо довела помилковість такого судження. Завдання та вправи є доречними для всіх, у тому числі й правових, дисциплін у вищих навчальних закладах. Незважаючи на неоднаковий характер завдань, вони є занадто необхідними для розвитку аналітичного мислення і самостійності курсантів.

Навчальні дослідження як найважливіший тип роботи, що формує курсанта як суб'єкта навчальної діяльності. Така форма роботи стала обов'язковою у вищих навчальних закладах від другої половини ХХ століття. До навчальних досліджень у вищих навчальних закладах належать курсові й дипломні роботи, реферати, різноманітні проекти тощо. Виконання навчальних досліджень вимагає від курсантів високої самостійності й пізнавальної активності, сприяє розвитку вмінь здійснювати наукові пошуки і формувати аналітичне мислення, а також викликає і поглиблює інтерес до тієї або іншої науки.

Виконання творчих навчальних завдань. Розвиток творчих здібностей, уміння мислити й діяти самостійно є запорукою успішності формування курсанта як суб'єкта навчальної діяльності. Творчі здібності виявляються у здатності курсанта мислити нетрадиційно, шукати нових підходів до розв'язання навчальних і наукових проблем.

Отже, одним із основних завдань у роботі з першокурсниками є організація та керівництво самостійною навчальною роботою курсантів, розробка й запровадження шляхів її реалізації та оптимізації. Процес адаптації курсанта є суперечливим і складним, і водночас закономірним та необхідним. Саме тому не можна залишати курсанта наодинці з його проблемами в цей важкий для нього період. Процес адаптації має бути керованим, тобто цілеспрямованим, планованим і організованим, що сприятиме забезпеченню максимального виявлення індивідуальних можливостей кожного курсанта в умовах навчальної діяльності [3, с. 59].

Вирішити зазначене коло проблемних питань, які пов'язані з адаптаційним періодом у курсантів, та сформувані у них дидактичну готовність до реалізації особистісно-орієнтованого навчання у вищих навчальних юридичних закладах, на наш погляд, можна завдяки:

- функціонуванню центрів практичної психології, які повинні розробити психологічно-педагогічні рекомендації для викладачів-кураторів та курсових офіцерів щодо здійснення ефективної корекції дезадаптованих курсантів;
- розробці й наданню першокурсникам у процесі проходження ними «Курсу молодого бійця» методичних рекомендацій щодо особливостей навчання у вищому навчальному закладі юридичного профілю;
- цілеспрямованій роботі з батьками курсантів 1–2-го курсів навчання;
- вивченню курсантами-першокурсниками факультативної навчальної дисципліни «Основи самостійної навчальної діяльності курсантів»;
- наданню реальної можливості вибору способів навчальної діяльності у процесі вивчення навчальних дисциплін.

Зазначені заходи сприятимуть більш швидкому та ефективному подоланню курсантами труднощів дидактичної адаптації у вищому юридичному навчальному закладі, нададуть можливість курсантам виробити прийоми та навички самостійної роботи у процесі навчання, що дозволить побудувати свій власний стиль навчальної самостійної діяльності. Власний

стиль навчальної самостійної діяльності допоможе курсанту в процесі навчання на перших-других курсах більш ефективно розподіляти свій особистий час та планувати самостійну роботу з усіх навчальних дисциплін.

Набувши досвіду самостійної діяльності у процесі навчання, майбутній фахівець зможе постійно поглиблювати свої знання, розвивати свої здібності вирішувати професійні завдання, у нього виробиться позитивна мотивація до самоосвітньої діяльності. Позитивна мотивація курсантів до навчання й самоосвіти, безперечно, позитивно впливає не тільки на їх навчальні досягнення та рівень успішності, але й на реалізацію їх професійних намірів та розвиток суб'єктності, тобто самостійності, активності, цілісності й автономності як щодо пізнання навколишнього світу, так і щодо себе, відповідальності за прийняті рішення.

Успіх ефективної адаптації та організації самостійної роботи курсантів значною мірою визначається рівнем професійної компетентності викладачів вищої школи, їх дидактичною готовністю передати частину своїх функцій майбутнім фахівцям. Реалії розвитку педагогіки свідчать про те, що особистість викладача — головний і центральний фактор успішної педагогічної діяльності. Тому ще одною дидактичною умовою реалізації особистісно-орієнтованого навчання курсантів у вищих юридичних навчальних закладах є дидактична готовність викладачів до ефективної реалізації особистісно-орієнтованого навчання курсантів у вищих юридичних навчальних закладах.

Професіоналізм викладача, його педагогічна підготовка, особистісні якості й почуття відповідальності допомагають правильно самовизначитися, співвіднести кожен свою дію з критеріями педагогічного процесу, оволодіти професійними способами діяльності — тобто педагогічними технологіями, передаючи їх концептуально-прагматичні підходи тим, хто навчається [3, с. 396]. Адже гуманізація вищої освіти передбачає централізацію педагогічного процесу не на навчальній дисципліні (у тому числі професійно-орієнтованій), а на особистості курсанта, його професійному ставленні та особистісному зростанні. Для цього сам викладач повинен мати високий рівень особистісної і громадської зрілості. Професіоналізм викладача як особистості, на думку Л. Подоляк та В. Юрченка, — це якісна характеристика його як суб'єкта педагогічної праці, яка відображає високий рівень розвитку професійно важливих і особистісно-ділових якостей, які й забезпечують ефективність педагогічної діяльності. Рівень продуктивності діяльності викладача значною мірою залежить від його професійно-педагогічної спрямованості — сукупності стійких мотивів, потреб, інтересів, переконань, ціннісних орієнтацій, які виражають світогляд людини і спрямовують її на досягнення певного результату [2, с. 299].

Якісна характеристика науково-педагогічного складу вищого юридичного навчального закладу є центральним фактором успішної підготовки майбутніх правоохоронців у системі вищих навчальних закладів. Аналіз якісного складу кафедр Донецького юридичного інституту, які забезпечують викладання навчальних дисциплін на перших-других курсах навчання, дає підстави для умовного розподілу викладачів на декілька категорій. Перша категорія викладачів — це випускники класичних університетів. Як свідчить практика, рівень методичної і педагогічної майстерності таких викладачів дуже невисокий, показовим для цієї категорії також є зневажливе ставлення до педагогіки й різних методик. До другої категорії можна віднести нечисельну для юридичних вищих навчальних закладів когорту випускників педагогічних навчальних закладів. Ця категорія викладачів має певні знання з педагогіки, психології та методики викладання, а до того ж і певний досвід щодо організації навчальної діяльності тих, хто навчається. Третя категорія викладачів, найбільш численна, — це випускники вищих юридичних навчальних закладів та ад'юнктур. Викладачі, яких ми умовно віднесли до цієї групи, мають (у переважній більшості) неглибокі знання з теорії навчання та методики викладання навчальних дисциплін, певні проблеми щодо використання прийомів активізації та стимулювання пізнавальної активності курсантів [1, с. 11].

Отже, у вищих юридичних навчальних закладах існує проблема недостатньої підготовленості науково-педагогічного складу кафедр до особистісно-орієнтованого навчання. Для вирішення зазначеної проблеми можна виокремити такі шляхи. Одним із головних шляхів є організація ефективної роботи курсів підвищення кваліфікації, шкіл педагогічної майстерності у вищих навчальних закладах юридичного профілю. Важливого значення набуває видан-

ня авторських навчальних посібників, методичних рекомендацій з проблематики вищої школи з урахуванням специфіки вищих юридичних навчальних закладів. Проведення різноманітних конкурсів в інституті — «Кращий лектор року», «Кращий викладач року», «Краща методична розробка навчального заняття» — сприятиме підвищенню рівня готовності викладачів до реалізації особистісно-орієнтованого навчання курсантів. До того ж створення умов для розвитку та саморозвитку викладачів у вищих юридичних навчальних закладах (придбання психолого-педагогічної літератури, створення тематичних виставок методичних та педагогічних новинок, бібліографічних покажчиків «Творча лабораторія педагога» тощо) сприятиме реалізації особистісно-орієнтованого навчання курсантів.

Таким чином, проведення певної роботи за зазначеними напрямками дозволить:

- сформулювати у викладачів установку на саморозвиток і самовиховання як основу професійної педагогічної діяльності;
- розвинути й удосконалити перцептивно-рефлексивні і творчі здібності, які є фундаментом для професійного становлення фахівця;
- удосконалити комунікативні здібності викладачів, які забезпечують успішність міжособистісної взаємодії і професійної діяльності у спілкуванні з тими, хто навчається.

Висновки. Отже, для дидактичної готовності курсантів до особистісно-орієнтованого навчання необхідно реалізовувати заходи, які спрямовуються на більш швидке подолання труднощів адаптаційного періоду у курсантів на першому курсі навчання. Робота з удосконалення педагогічної майстерності та професіоналізму викладачів буде сприяти підвищенню ефективності викладання в умовах реалізації особистісно-орієнтованого навчання курсантів у вищих навчальних юридичних закладах. Рівень педагогічної кваліфікації викладача проявляється в усвідомленні ним його власних функцій, мети особистісно-орієнтованого педагогічного процесу та в зацікавленості особистісним результатом кожного курсанта.

Список використаних джерел

1. Авдіянец Г. Г. Лекція у вищій школі: теорія та практика : метод. посіб. для ад'юнктів, аспірантів, магістрантів, викладачів вищої школи. Донецьк, 2008. 78 с.
2. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : підручник. К.: Каравела, 2008. 352 с.
3. Смоктей А. О. Формування курсанта як суб'єкта навчальної діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. праць. Вінниця, 2011. № 27. С. 500 - 506.

Мушина Галина Викторовна,

кандидат педагогических наук

(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

ПРО НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ДИДАКТИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ КУРСАНТОВ К ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОМУ ОБУЧЕНИЮ

В статье проанализировано дидактический аспект адаптации курсанта к новым организационным формам обучения в высшей школе. Дана характеристика причинам адаптационным трудностям, с которыми сталкиваются курсанты на первом курсе обучения. Определена роль преподавателя в процессе подготовки курсанта к личностно-ориентированному обучению.

Ключевые слова: адаптация, дидактический аспект, курсант, обучение, личностно-ориентированное обучение.

Mukhina Galyna Viktorivna

PhD in Pedagogy

(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

ABOUT SOME ASPECTS OF DIDACTIC READINESS OF THE CADETS TO STUDENT-CENTERED LEARNING

The article analyzes the didactic aspect of adaptation, so, the readiness of the cadet to master various (in comparison with the school) organizational forms of study at a higher school, methods and content of professional activity; adapt to a large amount of educational material for independent study and study of academic disciplines.

It is emphasized that difficulties of the adaptation period are connected with such reasons as leaving the family, school friends and deprivation of their support and understanding; lack of day-to-day control of

cadets by parents and teachers; uniformity of the cadets' system of self-regulation and self-control in their activities; a new mode of work and rest, settlement of everyday life and self-service in conditions of residence in cadets' hostel (barracks); insufficient psychological readiness to master the future profession; lack of skills for independent study (inability to make notes, to work with primary sources, dictionaries, catalogs, reference books and other types of literature, etc.)

To solve this range of problem issues, related to the cadets' adaptation period, and forming their didactic readiness for implementing student-centered learning in higher law schools, is possible due to: functioning of the Center for Applied Psychology, that will develop psycho-pedagogical guidelines for teachers, curators and course officers to implement effective correction maladjusted cadets; providing real choice of studying ways the job-related subjects etc. It is developed a system of exercises to form the cadets' ability to plan, organize their learning activities, identify the necessary learning activities for successful training.

It is determined the role of the teacher in preparing cadets to student-centered learning and it is indicated the problem of insufficient training of scientific and teaching staff of departments to student-centered learning in the higher law schools. One of the main ways to solve this problem is to organize effective work of advanced training courses, a school of pedagogical mastery in higher law schools, publication of author's manuals, guidelines on the issues of higher education, taking into account the specifics of higher law schools, etc.

Key words: *adaptation, cadet, didactic aspect, learning, learning process.*

Надійшла до редколегії 12.04.2018